

2. Купидон и Психея – трите стъпки на човек към Бог.

Каква е историята според романа на Апулей „Златното магаре“?

Един цар имал три дъщери, от които най-малката се казвала Психея и била чудна хубавица. Отблизо и далеч се стичали хора да ѝ се поклонят и поради това олтарите на Венера западнали. Разгневила се богинята и наредила на сина си Купидон да устреля Психея така, че тя да се влюби във възможно най-жалкото същество на земята. Самата Психея вече била изправена пред опасността да си остане девица – толкова била хубава, че никой не смеел да ѝ предложи брак. Опечаленият ѝ баща отишъл да се посъветва с оракула на Аполон, но получил ужасен отговор: Психея ще се омъжи за страшен змей. Девицата трябва да бъде оставена на върха на една планина, откъдето женихът ѝ ще я грабне и отнесе във владението си.

И така – сватбата на Психея се превърнала в погребална процесия. Сватбарите носели погребални факли и пеели протяжни песни на умряло. Най-сърцата била Психея, готова да посрещне мъжки участта си (отглас от по-стари митове за сакрални жертвоприношения на девица). Накрая девойката била оставена на върха на планината, западният вятър Зефир духнал и я изтъркулил в една долина, където се намирал чуден дворец. Психея влязла с трепет в двореца; тук невидими гласове започнали да ѝ предлагат услугите си. Масите се отрупали с прекрасни блюда и напитки, ваната се напълнила с топла вода и благовония. Психея вечеряла, взела си вана и си легнала в спалнята, примряла от страх. Мръкнало се, по някое време въздухът прошумолял – знак, че е пристигнал мистериозния ѝ съпруг. Той отнел девствеността ѝ, а на разсъмване отлетял също толкова безшумно, както бил пристигнал. Историята продължила в този вид – по цял ден Психея била сама в двореца, нощем спяла с невидимия си съпруг, на разсъмване отново оставала сама. Започнало да се трупа напрежение. На гости пристигнали сестрите ѝ, които излюбопитствали как изглежда зет им. Психея веднъж го описала като млад мъж, втори път като възрастен търговец, откъдето сестрите ѝ се усъмнили, че тя не познава съпруга си. Успоредно с това, съпругът ѝ я предупредил, че сестрите ѝ готвят клопка, свързана с разбулването на неговата идентичност (явно, абсолютно табу). Вече бременна, на Психея ѝ било казано, че детето ѝ ще бъде безсмъртен бог. Това още повече разпалило желанието ѝ да види с какъв мъж спи.

И ето, сестрите ѝ пристигат с добре организиран пъклен план. Психея била омъжена за грозен змей – хората, живеещи в съседство, са го виждали привечер да пасе. Този змей щял да изчака Психея до раждането, за да я разкъса и закуси с нея и с детето. Най-добре било Психея да вземе мерки като скрие един остър бръснач под възглавницата си и когато съпругът ѝ заспи, да го освети и да му пререже гърлото.

С голям страх Психея се приготвила за операцията по обезвреждане на змея. През нощта, когато дишането на съпруга ѝ станало равномерно, тя извадила предварително скритата под леглото лампа и взела бръснача. Но що да види – до нея спял чудно хубав мъж с руси къдрици, напоени с амброзия, с бяла като мляко кожа, гладка и лъскава като атлаз, с прибрани зад раменете криле, чиито пера потрепвали от топлината на лампата. Психея се замаяла; минало ѝ през ум, че това е бога на любовта Купидон и се огледала за стрелите му. Да, те били оставени до леглото, заедно с лъка и колчана. Психея взела една стрела и се опитала да провери колко е наточена, прекарвайки пръст през острието ѝ. От пръста ѝ веднага избликнала кръв. Заляла я мощна любовна вълна – гореща, екстазна, ослепителна. Толкова силно се

влюбила Психея в съпруга си, че се навела с лампата да го разгледа още веднъж, но в бързината опръскала рамото му с вряло масло.

Оттук нататък нещата се развили много зле. Богът рипнал опарен, грабнал стрелите си и излетял от спалнята. Психея се опитала да го хване, но не успяла – Купидон се изплъзнал, кацнал намусен на върха на един кипарис и започнал да укорява съпругата си, че не е изпълнила обещанието си. И себе си упреждал Купидон - че навремето проявил слабост и не изпълнил майчината си заръка, ами се убол (умишлено?) на една от стрелите си, за да стане съпруг на Психея и да слезе от небесата да я люби. И всичко това, за да се събуди една нощ и да види жена си, надвесена над него с бръснач в ръка. Толкова ли бил грозен, че заслужавал да бъде обезглавен? След тази тирада богът се вдигнал от кипариса и отлетял в будоара на майка си да се лекува, а Психея останала сама да плаче и да се окайва.

Дълго бродила тя и търсила съпруга си, но вместо на него, налетяла на Венера. Излишно е да споменавам колко разгневена била богинята. Наказанията, които наложила на Психея, нямали край – ту да раздели купчина с просо, ориз и ечемик, ту да донесе вода от река Стикс, ту да слезе в подземното царство на Плутон и да помоли Прозерпина за кутийка „еднодневна хубост“. Това последното било капака на всички изпитания и Психея тръгнала да се самоубива като се опитала да скочи от една кула, но кулата ѝ проговорила с човешки глас и ѝ дала съвет как да изпълни заповедта на Венера без да се излага на рискове в царството на Плутон. Накрая Психея се сдобила с кутийката на Прозерпина, но се изкушила да я отвори и да се разхубави малко, за да ѝ обърне внимание Купидон. От кутийката обаче излязъл един дълбок хипнотичен сън, който я обвинил като облак и тя заспала. В този момент долетял съпругът ѝ, грабнал я на Олимп, където ѝ дал чаша с напитката на безсмъртието и тя станала безсмъртна богиня. После направили голяма олимпийска сватба, подир която Психея родила дете, което било наречено Наслада.

Ще си позволя да направя един бърз анализ на мита.

Вижда се, че той е изплетен от символи, илюстриращи пътя на индивидуалната душа (Психея) към разлъчания ѝ съпруг – бога на любовта (Логоса). Драматичните им отношения чертаят трите стъпки в еволюцията на частната душа към универсалното съзнание: несъзнателно единство, съзнателен дуализъм, съзнателно единство.

Първото ниво на несъзнателно единство (unconscious oneness) е символизирано с нощните посещения на потайния съпруг на Психея. Купидон познава жена си, но тя него не. И въпреки, че се радва на любовта му, Психея е изпълнена с безпокойства. Гризе я любопитство – нещо, което подстрекава ума към хюбристични актове в поредица от митове (за Прометей, за кутията на Пандора, за Адам и Ева). И ако Купидон е готов да люби жена си на тъмно, то Психея иска осветяване. Копнежът по осветяване обаче е онзи първичен грях, който разделя душата от божествената ѝ половина. Тъй светлината на лампата става символ на арогантното човешко познание, сепариращо душата от източника ѝ – тъмната, уютна мистерия, която не може да се види. Мистерията идва в полунощ, люби душата и отлита преди съмване. Тя е самата Любов – сливане, изчезване в другия. Осветяването ѝ води до раздвояване. Едното става две. Капката масло, изгорила рамото на бога, е знак за профанацията на любовта. Осветена, тя е изгорена. Слязла е от невидима мистерия до видим образ. Това е кощунство.

Интересното в алегорията е, че магията на нещастните съпрузи е двойна – Купидон бива окапан с масло, Психея се убожда на една от стрелите му (детайл, намерил ехо в приказката за убодената с вретено урочасана принцеса). Както богът на любовта е опарен от маслото на Психиката, тъй и Психиката се наранява със стрелата му. Неговата любов се превръща в огорчение, нейното недоверие се превръща в любов. Ролите се сменят и вече не Купидон слиза от небето да люби Психея, а Психея тръгва да търси път към небето, където живее съпруга ѝ. Това е втората стъпка в отношенията на душата с Бог – състоянието на разлъченост, на осъзнат дуализъм (conscious duality). В гностичното християнство негов символ е напускането на брачната камера от йерогамния съпруг, което е повод за пост и молитви (“When the bridegroom departs from the bridal chamber, then you can fast and pray”, Gospel of Thomas:104).

Тази размяна на ролите поставя двамата съпрузи в чуден паритет и хармония, напълно отсъстващи от еврейския мит за грехопадението на Адам и Ева. В последния връзката човек – Бог е от типа господар – роб; брачността е запазена за първичната човешка двойка, в която коварното женско начало вкарва в грях невинното мъжко начало. Схемата е забрана – престъпване на забраната – изгонване от рая; причината за катастрофата, разбира се, е в Ева. Ако и в мита за Купидон и Психея актът на светотатство да е извършен също от жена, то Психея в мита не означава жена, а човешка душа изобщо. В библейския вариант обаче има ясна троица от Бог, мъж и жена; тук Ева е жената, а не човека въобще. Има и такива прочити, според които Ева, подобно на Психея, е човешката душа, обектифицирана от „реброто“ на субектното имперсонално съзнание на Адам. Такава интерпретация обаче е малко измъчена. Адам и Ева си изглеждат обикновени хора – любопитни, засрамени, лишени от вътрешна за двойката йерархизация между низше аз (душа) и висше аз (Логос). Бракът им е профанен, докато този на Купидон и Психея е класическа йерогамия. Поради това в мита за Адам и Ева няма и намек за изкупление и връщане в рая, докато митът за Купидон и Психея завършва с изкупление – награда за перипетиите, през които минава душата, за да се върне обратно при свещения си съпруг и да финализира третата фаза от отношението между човек и Бог, тази на осъзнато единство (Conscious Oneness).

Разгледах успоредно два от предхристиянските митове за връзката човек-Бог, за да обърна внимание на ефектите при въздържане от йерогамна символика. Ако отношението човек-Бог не е облечено в любовна или брачна символика, голяма е вероятността митът да излъчи послание на остър дуализъм поради огромната йерархична разлика между човека и Абсолюта. Няма мост между двете начала, няма канал, по който да текат любовни енергии, няма копнеж по сливане с Бог, по изчезване в него. Има само страх – на сина от бащата, на роба от господаря, на подчинения от шефа. Има ли страх, има прикриване, има срам и шиене на препаска в храстите. Най-сетне, има и грях.

Еврейският мит за сътворението на човека и изпадането му от Божията милост стои някак незавършен, на ниво полукръг. То е все едно митът за Купидон и Психея да завърши с бягството на Купидон и с мъченията, на които Венера подлага снаха си. Но това е невъзможно, тъй като Психея е бременна (ясен знак за принадлежност на Бог чрез плодоносене); именно тази бременност я отнася като нишка на Ариадна през всичките завои на житейския лабиринт до ложето на свещения брак с бога на любовта. Митът добива окръгленост – и то в един индивидуалистичен план (душата

трябва да си мине през перипетиите, за да узрее за връзката си с Бог). Пак се стига до единство и блаженство, но Бог вече не е онзи toy-boy от началната част на мита.

Митът за Купидон и Психея е завършен мит – с два полукръга на грехопадение и изкупление; митът за Адам и Ева е непълен мит, останал на полукръга на грехопадението. Първият мит илюстрира пътуването на душата към Бог в условия на политеизъм – пътуване, специфично насочено към бога на любовта, а не към някой друг от пантеона. Вторият мит е пример за разлъчването на душата от Бог в условия на монотеизъм. Еврейският бог е така тотален във властта си, че е трудно да си го представим като бог на любовта. Той може да бъде само бог на страха – и като такъв християнството го емблематизира безпроблемно, сякаш не забелязва колко е различен от протагониста Христос, родеещ се повече с Купидон. Особено в базисния християнски йерогамен мит, изхвърлен впоследствие от църквата и забравен от европейците.